

"Dette er London", et fortællende
arbeide, engasjerende og opplysende
med allsidig sightseeing i NRKs krigs-
og okkupasjonshistorie under ledelse
av en særdeles dyktig guide, Hans Fred-
rik Dahl, den nyutnevnte kultursjef i
Dagbladet.

Sverre Hartmann :

N R K I K R I G .

=====

For Hansmann
117518

117518

Som informasjonsgiver var og ble radioen en budbærer om ufred. Effekten av dette var kanskje motsatt av hva den tradisjonelle forestilling om radioen og dens betydning for internasjonal opinion tilsa: at den ville bringe landene nærmere hverandre og øke forståelsen mellom folk. Konflikt ble en forutsetning for kommunikasjon av nyheter. Nyheter ble nyheter fordi de var dårlige, eller truet med å være det. Selv nesten førti år etter annen verdenskrig er dette et grunnleggende trekk ved det vestlige nyhetsformidlingssystem, som norsk kringkasting er en del av.

Ordene er Hans Fredrik Dahls. Og de utgjør aller siste ~~ansenditt~~ på drøye 350 dobbeltspaltede sider om Norsk Rikskringkastings historie i krigs- og okkupasjonsårene 1940 til 1945. Anmeldelsen velger å sette den først siden de inneholder en oppsummering og konklusjon som vil ha gyldighet langt inn i fjerne morgendager uten hensyn til om det er krig eller fred. Denne legning for den "dårlige" eller uheldssvangre nyhet har en solid forankring i menneskenaturen og virker med samme automatiske utløsning av initiativ og interesse som brannalarm og hvønnende sirener.

For tre år siden fikk vi første bind av NRKs historie HALLO-HALLO! som omfatter årene 1920-1940, mm. Fra institusjonens start frem til utbruddet av annen verdenskrig. Boken innbragte forfatteren doktorgarden. Nå foreligger hans fremstilling om norsk radio ute og hjemme i ufred og krig. Og det er blitt et fremragende arbeide, rikt på stoff, på nøkterne, men alt annet enn kjedelige beskrivelser og resonnémenter. Kontroversielle emner og problemstillinger er det som rimelig kan være ingen mangel på. Det gir forfatteren desto større mulighet til å dokumentere sin evne til original, åpen og fordomsfri beha-

Hans Fredrik Dahl må på sett og vis ha følt noe av det samme dilemma som Reidar Omang, UD's tidligere førstearkivar, da han skrev et par større bind om utenriksdepartementets historie. Det dreiet seg etter oppdraget om en institusjonshistorie og Omang var bundet, i hvert fall så sterkt at han ofte så hen til en annen oppgave, nemlig å skrive en fremstilling om norsk utenrikspolitikk i den samme perioden. Slik ser også anmelderen fra en side Dahls problem når han skulle skrive NRK's historie og ofte må ha følt ~~beholdt~~ i fingrene etter å forfølge en sammenheng bakover og fremover. Det kan man lett tenke seg i tilfellet NRK og Altmarkaffæren og kanskje særlig ved behandlingen av krinkastingens betydning som ledd i Quislings kupp om aftenen den 8. april. Med NRK som fast siktepunkt er det ikke lett å yde det bakenforliggende og dypereliggende politiske og militære problem full rettferdighet. Dahl har vært konsekvent og hard mot fremstillingen og seg selv og ikke tillatt seg altfor store ekskurejoner. Det skal han ha honnør for. Forfatteren er ikke glidd ut. Han er ikke falt som offer for slike nærliggende fristelser men har lagt frem en sober, oversiktlig og vel avveiet fremstilling med henvisning til kildene og med tilstrekkelig antydning av hvor han nok kunne ha ønsket å se årsakssammenhengen noe næyere etter i sømmene. Når man ser hvor mange komponenter det har falt i forfatterens lodd å fange inn, blir det desto klarere hvor nødvendig det har vært å holde en stø kurs ved tilretteleggelsen av konteksten på de ulike områder.

Boken om NRK trekker fram også hittil ukjente sider ved krigs- og okkupasjonshistorien foruten å stille enkeltehendelser i et oversakende nytt perspektiv. Både meningmann og forsker vil bli forbauset over å finne i hvor høy grad Londonregjeringen og dens eksponent Øksnevad med stab viste tilbakeholdenhet i sine programmer til okkupert Norge og hvilken bevisst motstand som ble ydet mot å drive en radiopolitikk som kunne virke provoserende og skaffe den okkuperte befolkning unødvendige vanskeligheter på halsen.

I kapitlet: "9. april og den ubrukte kanal" får leseren et ytterst

interessant innblikk. Dahl gjengir innledningsvis den formulering Under søkelseskommissjonen av 1945 benyttet for å fange inn de forventninger man kunne stille: " Bruken av Kringkastingen 9. april reiser mange spørsmål, men de to viktigste er hvorfor Oslo-kringkasteren ikke ble brukt så lenge den var fri, og hvorfor den ikke ble ødelagt, før tyskerne overtok den.

Ideelt sett burde NRK den 9. april ha gitt mobiliseringsordre og nødvendig informasjon om den militære motstand, for deretter å sprengte seg selv i luften før de tyske styrker kom så langt som til studio i Roald Amundsens gate eller til senederen på Nordstrandsplatået.

Det ble en nederlagets dag, for kringkastingen som for forsvaret, skriver Dahl. Og på den annen side, hadde det ikke vært for NRKs nyhetsmeldinger, som i løpet av den 8. april var av et slikt innhold at de måtte alarmere enhver som var innstilt i militære tankebaner, ville det norske forsvaret stått enda svakere på selve invasjonssdagen enn det faktisk gjorde. Fra sentralt hold, enn si regjering, kom det lite av forberedende direktiver. De relativt få tilfelle av personlig initiativ til kamp som lokale kommandohavere utviste, og som kom til å veie så tungt rent moralsk på selve invasjonssdagen, kan i mange, kanskje de fleste tilfelle føres tilbake til befalingsmennenes egne forberedelser som følge av de foruroligende kringkastingsnyhetene 8. april.

Forfatteren har nok langt på vei rett i denne antagelse. Og det er grunn til å nevne som et typisk eksempel hvordan rittmester Norman på Kjeller hadde foretatt en forflytning av flyene mange tårer før morgenen den 9. april rant. Sjøforsvaret gjorde i høy grad bruk av kringkastingen og formidlet den siste ~~overordentlig~~ betydningsfulle melding over riksnettet mandag den 8. april- at alle fyr fra svenskegrensen til Marstein ved Bergen var slukket.

På samme måte som i avisene var kringkastingsnyheter den 8. april første og fremst opptatt av den britisk minelegging og vestmaktens trusler som lå gjemt i nøytralitetskrønkelsen. Mineleggingen var, som Dahl fremholder, dagens historie, militært og politisk. Men i nyhets-

kl.19, at mengder av tyske skip,50-100,var blitt observert gjennom Storebelt og Kattegat med kurs nordover; kl.22, at det" i løpet av ettermiddagen og kvelden er kommet meldinger om torpedering av store tyske skip utenfor Sørlandskysten." Denne siste ordinære nyhetssendingen ga også utførlige utdrag av NTB's melding om hvordan den norske marine berget overlevende fra det torpederte troppetransportskipet RIO DE JANEIRO, en rapport"der hver setning gjenspeiler det menneskelige tregghetsmomentet i omstillingen fra humanitær nøytralitet til bantro krig."

Interessant er hva Dahl forteller om lisensstilgangen etter okkupasjonen. De første månedene av året 1941 hadde NRK en nyrekruttering som aldri før, årstiden tatt i betraktning. Etter et tilbakeslag i lisensbetalingen som følge av de urolige tider våren og sommeren 1940 la tilveksten seg om høsten i vante baner, og trengte etter nytt år mot nye høyder. Økningen i lisenser skyldtes nok mindre den nye tids signaler i Norge enn London-radioen og dens popularitet.

Når det gjelder tysk radiopolitikk som ledd i propagandakampen, m. avspeilet den også trekk som Dahl, sikkert med rette, betegner som en administrativ eiendommelighet ved statsoppbyggingen i Det tredje rike med pulverviseringen av ansvar og flytende kommandoforhold nesten overalt hvor det eksisterte spenningsfelter mellom rivaliserende grupper, instanser og kompetanser. Bare Føreren kunne ta den endelige avgjørelse. Den allierte propaganda gjennom eteren ble langt mere virkningsfull også fordi den ikke var så anonym som den tyske. Dahls undersøkelser har også vist at det tredje rikets menn ikke nærte noen illusjoner om å bruke NRK som en slags motkanal til BBC." Deres systematiske arbeidende sikkerhetspoliti hadde for lengst slått fast at stammene fra Oslo, hva enten de var tyske eller norske, vakte større motvilje enn tiltro i opinionen".

Etter rikskommissær Terbovens innføring av systemskiftet den 25. september 1940 kom NS tfor alvor til roret i NRK. Dahl har en oversikt

中国地质大学(北京)图书馆藏

beskrivelse av denne utviklingsfase med de nødvendige innblikk i personalpolitikk, konstellasjoner og intriger. Bemerkelsesverdig er hvordan politiinspektør Gard Holtskog, Jonas Lies håndgangne mann, i mars 1941 ble avgitt fra politidepartementet for, som det het-" å drive personalundersøkelser for å søke fremmet kringkastingens politiske sikkerhet". Ifølge en kilde som ikke er Dahl og hans fremstilling var det noe av det aller første Gard Holtskog gjorde å få slått et stort hull i veggen hvor igjennom flittige teknikere førte inn alle de direkte linjer som den nye overvåker samlet på sitt skrivebord. Ettersom Holtskog og hans agenter satte søkelyset på den tyske leder Müller Franken var det ikke annet å vente enn at mottrekk ble utløst. Og den koordinasjonsjobben ble overlatt forretningsmannen Roald Østha, ifølge Dahl en av Ministerialrat Müllers norske venner. (Müller hadde tidligere vært adjutant hos propagandaminister Goebbels.)

Nyhetstørsten hos det norske publikum var stor, og radioen ga til å begynne med i okkupert Norge, en åpning til en verden utenfor tyskernes sensur. Det at innføringen av NS-regimet falt noenlunde sammen i tid med høydepunktet før den legale lytting på London, fikk enkelte ledere innen NS til å trekke overilte konklusjoner om nordmenns holdning til den nye tid. Illusjonenes tid ble ikke langvarig. Høsten 1941 falt den nasjonale radiorevolusjon sammen som et korthus. Det skyldtes dels inngrep fra tysk side, men også en indre oppløsningsprosess innen institusjonen. Avgjørende for sluttstreken var inndragningen av radiosapparatene i 1941. Uten lyttere og uten inntekter av lisenser var NRK i Norge lite verd.

En anmelder skal også være litt pirket: referatet av møte i regjeringen Nygaardsvold den 2. mars/1940 gjengitt i faksimile over dobbeltsidene 138/9, angis funnet av tyskerne 22.-23. april, etterglemt av regjeringen på Lillehammer sammen med andre protokoller fra regjeringskonferansene. Det hadde unektelig vært ille. Sammenhengen er enkel og nærmest banal. Originalreferatet hadde statsminister Nygaardsvold tatt med hjem der det ble funnet i hans private skrivebordskuff allerede den 11. april, ifølge legasjonsnotat av 12. april 1940.

Hans Fredrik Dahl:
"DETTE ER LONDON"
NRK i krig 1940-1945
416 s. ill./noter
og navneregister
innb. 178